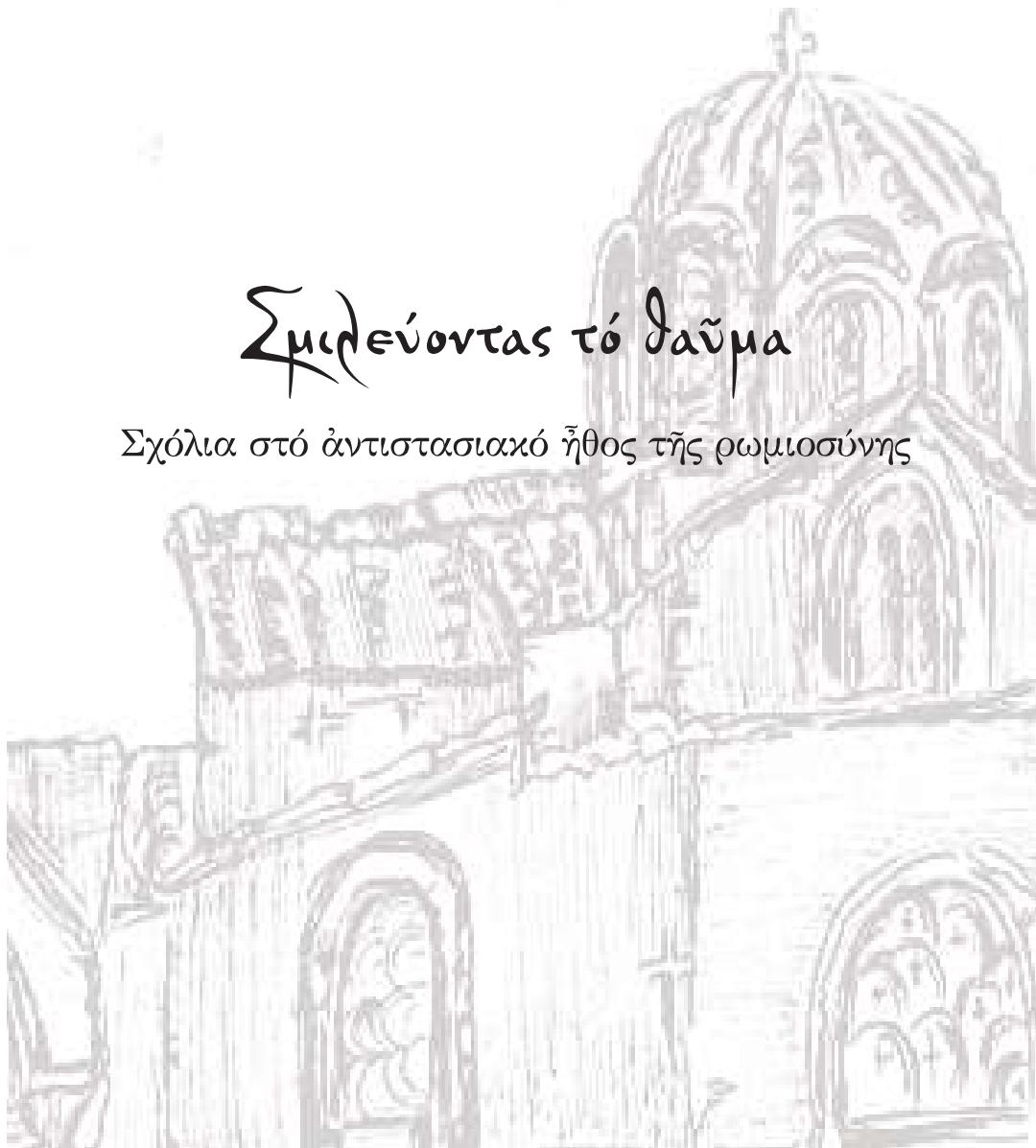

Αρχιμ. Δοσίδεος Καστόρης

Συνεύοντας τό θαῦμα

Σχόλια στό ἀντιστασιακό ἥθιος τῆς ρωμιοσύνης

Ἡ Ρωμιοσύνη ἐν φυλῇ συνότζιαιρη τοῦ κόσμου,
κανένας δέν ἐβρέθηκεν γιά νά τήν ἵξηλείψη,
κανένας, γιατί σιέπει τήν πού τά ‘ψη ὁ Θεός μου.
Ἡ Ρωμιοσύνη ἐν νά χαθῆ, ὅντας ὁ κόσμος λείψει

Από τό ποίημα «9η Ίουλίου 1821, ἐν Λευκωσίᾳ
Κύπρου», τοῦ Κύπριου ἐθνικοῦ ποιητή Βασίλη Μιχα-
ηλίδη. Πρόκειται γιά τά λόγια τοῦ ἐθνομάρτυρα Ἀρ-
χιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανοῦ, πρός τόν δθωμανό
τύρρανο, λίγο πρίν τόν ἀπαγγονισμό του.

Περιεχόμενα

Εἰσαγωγή	11
‘Ο “Ελλην Λόγος σέ δυναμική συνάντηση μέ τή χριστιανική ἀποκάλυψη	19
Οι θεολογικές καί πνευματικές προϋποθέσεις τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821	41
Οι Νεομάρτυρες ὡς φορέας τῆς ἀντίστασης	59
‘Ο Σμύρνης Χρυσόστομος: Ἡ προσωπικότητα, τό ἔργο καί τό μαρτυρικό του τέλος	79
‘Ο πολιτικός Παπαδιαμάντης	99

||

||

||

||

Εισαγωγή

Αποτελεῖ πράγματι βαρύ φορτίο καί τεράστια εύθυνη νά είναι κάποιος ἐνταγμένος στήν ἀδιάκοπη ροή τοῦ ἴστορικοῦ γίγνεσθαι ἐνός ύψηλοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ πού φέρει ἀκόμα, ἔστω καί κάπως ἄτονα πλέον, τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς προέλευσης καί καταγωγῆς του. Είναι ἀναμφίβολο ὅτι στό βάθος τῆς φυχῆς κάθε Ἑλληνα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ἐξακολουθοῦν νά λειτουργοῦν τά ἐναπομείναντα, ἔστω, στοιχεῖα τῆς πνευματικῆς μας ἰδιο-προσωπίας. Ἐξακολουθοῦμε νά αὐτοπροσδιορίζόμαστε ως *Pομποί*, πού σημαίνει Ἑλληνες κατά τό γένος καί ὅρθόδοξοι Χριστιανοί ως πρός τή συνείδηση, δηλαδή ἐκχριστιανισμένοι Ἑλληνες. Παραμένουμε φορείς, ἀκόμα καί ἀσυνείδητα πολλές φορές, τοῦ ἑλληνορθόδοξου πνεύματος στίς οἰκουμενικές του διαστάσεις, τό δποτο προέκυψε χάρη στή διαλεκτι-

κή σύνθεση πού πέτυχαν οι θεόσοφοι πατέρες τοῦ χρυσοῦ αἰώνα.

‘Ο ἐλληνισμός σώθηκε στήν Κιβωτό τοῦ Χριστιανισμοῦ, τήν Ἐκκλησία, καί ἐκεῖνος τήν ὑπηρέτησε διακριτικά προσφέροντας στοιχεῖα ἀπό τό ἰστορικό του σῶμα. Γι’ αὐτό γίνεται ἀκόμα λόγος γιά «πονεμένη Ρωμιοσύνη», «ἀδούλωτη Ρωμιοσύνη». Γράφονται ποιήματα καί τραγούδια μέ αὐτόν τόν τίτλο πού γίνονται πάγκοινα καί παλλαϊκά. Ἀς ἀναλογισθοῦμε τή «Ρωμιοσύνη» τοῦ Γιάννη Ρίτσου μελοποιημένη ἀπό τόν Μίκη Θεοδωράκη. Πρόκειται γιά τήν ψυχή μας, τό συλλογικό ἀσυνείδητο τοῦ λαοῦ μας. Πρόκειται γιά τήν Ἑλλάδα πού ἐπιμένει, τήν Ἑλλάδα πού ἀντιστέκεται, ὅπως τραγουδᾶ μέ ἐπίγνωση δ Διονύσης Σαββόπουλος. Ἐπί αἰῶνες οἱ δυτικοευρωπαῖοι φίλοι μας προσπάθησαν νά μᾶς ἀποξενώσουν ἀπό τόν ἵδιο τόν ἔαυτό μας καί νά μᾶς κάνουν νά λησμονήσουμε ποιοί εἴμαστε πραγματικά. Σκόπιμα ἡ δυτική βιβλιογραφία ἐπιχειρεῖ νά μᾶς ἀποστερήσει ἀπό τό ἔνα ἐθνικό μας ὄνομα: «Ρωμιοί», ἐνῶ ἐπιμένει μέ πολιτικό δόλο στό «γραιικό» καί «Ἑλληνες» μόνο καί μόνο γιά νά μᾶς ἀποκλείσει ἀπό τήν Οἰκουμενική Μεγάλη Ρωμανία, τήν ἐκχριστιανισμένη Ἀνατολική Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία, τήν δόπια ὕπουλα χαρακτηρίζει «βυζαντινή» ἀπό τήν ἀρχαία ἀποικία τῶν Μεγαρέων. Ο δρος «Βυζάντιο» καί «βυζαντινή αὐτοκρατορία» χρησιμοποιήθηκε μᾶλλον γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Τερώνυμο Wolf τό 1562 στό ἔργο του «Corpus Historiae Byzantinae». Ἀκολουθώντας τή δυτική ἐκδοχή καί οἱ δικοί μας ἀκαδημαϊκοί κύκλοι υιοθετοῦν τόν δρο «βυζαντινοί», δ ὁποῖος χρη-

σιμοποιεῖται συμβατικά, ἀκόμα καί ἀπό αὐτούς πού δέν τόν πιστεύουν, γιατί φοβοῦνται ὅτι διαφορετικά θά τούς παρανοήσουν. Ὁ δρος «βυζαντινισμός» ἀπέκτησε ἀρνητικό περιεχόμενο ὡς συνώνυμο τῆς ἀσκοπης θεωρητικολογίας, τοῦ σχολαστικισμοῦ, τῆς σύγχυσης καί πολυπλοκότητας. Σέ πολιτικό ἐπίπεδο ἴσοδυναμεῖ μέ τήν ἀπολυταρχία τῆς διεφθαρμένης διακυβέρνησης. Ἐπί μακρόν κυριάρχησαν οἱ ἄδικες καί συκοφαντικές ἀπόφεις τοῦ βρετανοῦ ἱστορικοῦ Ἐδουάρδου Γίβρωνος (1737-1794) ἀπό τό μνημειῶδες ἔργο του «Ἡ παρακμή καί ἡ πτώση τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας», ὅπου ἔξελάμβανε τόν βυζαντινό πολιτισμό ὡς παρακμιακή ἐπιμήκυνση καί ἀπλό παράρτημα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου.

Εὔτυχῶς, στήν αὐγή τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὁ πατριάρχης τῶν «βυζαντινῶν» σπουδῶν στήν Εὐρώπη, Κάρολος Κρουμβάχερ (1856-1909), κυρίως μέ τό ἔργο «Ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας» (1η ἔκδοση 1891 καί 2η, 1897), ἀναγνώρισε τήν ἀξία καί αὐτοτέλεια τοῦ «βυζαντινοῦ» πολιτισμοῦ, ἐπεσήμανε μάλιστα τίς τρεῖς συνιστῶσες του, δηλαδή τόν Ἑλληνα λόγο, τήν Χριστιανική Ὀρθοδοξία καί τούς Ρωμαϊκούς θεσμούς. Ἀν τό Imperium Romanum καί τό Ἑλληνικό πνεῦμα (γλώσσα, φιλοσοφία, πνευματικός πολιτισμός) ἔδωσαν τίς πρῶτες ὕλες γιά τή δημιουργία τῆς Μεγάλης Ρωμανίας, τοῦ ἐνδόξου μας βυζαντινισμοῦ, γιά νά θυμηθοῦμε τή διατύπωση τοῦ Κ.Π. Καβάφη, ἡ Ὀρθοδοξία ἔδωσε τήν πνοή τῆς ζωῆς, ὑπῆρξε ἡ ψυχή καί ὁ ἀρχιτέκτονας πού ἀπό τίς πρῶτες ὕλες ἔδωσε νέες μορφές. Ὁ κόσμος ὑπέστη τήν «καλήν ἀλλοίωσιν». Μέ νέους φιλανθρωπικούς θεσμούς ὑπό

τήν Χριστιανική ἐπίδραση ἡ ζωή γίνεται πιό ἀνθρώπινη, τά σχήματα ἐνός ἀνάλγητου κόσμου παρέρχονται, νέοι τρόποι ἀντιμετώπισης τῶν προβλημάτων ἐφευρίσκονται. Τά βιβλικά κείμενα γίνονται βάσεις καὶ θεμέλια νέων σπουδαίων μνημείων λόγου, τῆς πατερικῆς γραμματείας καὶ ὑμνογραφίας.

Παρά ταῦτα ἀπό τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ μέχρι τή σύγχρονη ἵντελιγκέντσια, οἱ περισσότεροι πιστεύουν ὅτι τό «Βυζάντιο» ὑπῆρξε καταστροφικό γιά τὸν Ἑλληνικό πολιτισμό καὶ βύθισε τάχα στὸ σκοτάδι τήν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή. Ἀντίθετα, οἱ βάρβαρες φυλές στὴ Δύση κατέστρεψαν τὸν ἐκεὶ ὑπάρχοντα ρωμαϊκό πολιτισμό καὶ δὲ Φράγκος βασιλιάς Καρλομάγνος (747-814 μ.Χ.) σφετερίσθηκε ἴστορικος τίτλους πού δέν τοῦ ἀνῆκαν, ἀριθμούμενος ὡς Κάρολος Α', αὐτοκράτωρ τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Σ' αὐτή τήν φευδεπίγραφη αὐτοκρατορία κυριάρχησε τὸ πνευματικό σκοτάδι, καλλιεργήθηκε ἡ σύγχυση καὶ ἐπινοήθηκαν νέες αἰρετικές ἐκδοχές (π.χ. filioque). Ἡ φραγκεμένη Δύση ἀπό τότε πολέμησε καὶ συκοφάντησε μέ κάθε τρόπο τήν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή. Τό φῶς τῆς Ρωμανίας ἦταν πρόκληση γιά τό δικό της ἔρεβος. Φθάνονμε στά τραγικά γεγονότα τοῦ 1204. Ὄλοι γνωρίζουν τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τοὺς Ὁθωμανούς Τούρκους τό 1453, ἀλλά λίγοι θυμοῦνται τήν ἄλωση ἀπό τοὺς «σταυροφόρους» τῆς Δ' Σταυροφορίας τό 1204. Ἡδη, ἡ Ἀννα Κομνηνή εἶχε καταγράψει στήν «Ἀλεξιάδα» τῆς ὅτι ἀμετάθετος στόχος τῶν Φράγκων ἦταν ἡ κατάκτηση τῆς Βασιλεύουσας. Αὐτό ἐπιχειρήθηκε καὶ ἐπιτεύχθηκε τό 1204, ὅταν οἱ δῆθεν σταυροφόροι, κατευθυνόμενοι

πρός τούς Άγίους Τόπους, στράφηκαν ἐνάντια στήν Κωνσταντινούπολη. Ὁχι μόνο τήν κατέκτησαν, ἀλλά τήν λεηλάτησαν καὶ καταλήστευσαν τούς θησαυρούς καὶ τά ιερά κειμήλια. Ἐφθασαν μάλιστα στή βεβήλωση ἀκόμη καὶ τῆς Άγίας Σοφίας μέ τόν χειρότερο τρόπο. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης πού ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυς μᾶς σώζει ἀνατριχιαστικές περιγραφές. Τό αἷμα τῶν Ὀρθοδόξων Ρωμιῶν ἔρρευσε τότε ἄφθονο.

Ἀπό τότε τό χάσμα ἀνάμεσα σέ Άνατολή καὶ Δύση ἔγινε ἀγεφύρωτο. Τότε ἀκριβῶς (1204) διαμορφώθηκε τό ἀντιστασιακό φρόνημα καὶ ἥθος τοῦ λαοῦ μας, ἐνός λαοῦ πού δέν ἔστεργε οὔτε νά φραγκέψει οὔτε νά τουρκέψει. Ἄν οἱ Τοῦρκοι κυριάρχησαν γιά τετρακόσια χρόνια, τό ἔδαφος τό εἶχαν ἔτοιμάσει οἱ Φράγκοι. Τά σκοτεινά χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας δέν ἔκαμψαν τόν λαό μας, πού πιστός στήν Ὀρθοδοξία του καὶ προστατευμένος ἀπό τήν ἐθνοσώτειρα. Ἐκκλησία του κράτησε ἀναμμένο τό καντήλι τῆς ἐλπίδας γιά τό «ποθούμενο», τή «Μεγάλη Ἰδέα», τή νεκρανάσταση τῆς Χριστιανικῆς Ρωμανίας. Ἡ ἐνεργή ἀντίσταση (κλεφτουριά) καὶ ἡ παθητική-ἥθική ἀντίσταση (νεομάρτυρες) εἶναι ἐνδεικτικά τῶν διαθέσεων τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Άνατολῆς. Τά πολιτικά ὁράματα καὶ οἱ προτάσεις τοῦ Ρήγα σέ κατεύθυνση ὑπερεθνική, τύπου Ρωμανίας, ἀλλά σέ δημοκρατική πλέον βάση, δείχνουν ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες ρεαλιστικές ἐναλλακτικές δυνατότητες γιά τήν λύση τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος πέρα ἀπό τό συμβατικό ἐθνικό κρατίδιο πού μᾶς ἐπέβαλαν οἱ «προστάτιδες δυνάμεις». Τό 1821 ἦταν ἔνα θαῦμα τῆς ἀδούλωτης Ρωμιοσύνης, ἔνα ἀκόμα θαῦμα τῆς πίστεως!

Στά χρόνια πού άκολούθησαν, ή ήρωϊκή στάση αληρικῶν, ὅπως ὁ Γερμανός Καραβαγγέλης ὁ Ἱεράρχης τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα, ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος Καλαφάτης, ἀκόμα καί ὁ Κύπρου Μακάριος Γ' στούς ἀγῶνες γιά ἐθνική ὀλοκλήρωση κατέδειξε ἔμπρακτα ὅτι τό πνεῦμα τοῦ '21 ἦταν ζωντανό μέχρι καί τόν 20ό αἰώνα. Μπορεῖ νά μήν εἴμαστε ἐθνοθρησκεία, ὅπως ὁ Ἰσραηλιτικός λαός, ὕστερα, ὅμως, ἀπό τήν ἴστορική ὅσμωση ἡ Ὀρθοδοξία ἀποτελεῖ πλέον ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας. Λογοτέχνες μέ ρίζα στήν παράδοση καί βαθιά πίστη, ὅπως ὁ Ἄλεξανδρος Παπαδιαμάντης, κάνουν καί αὐτοί τή δική τους ἀντίσταση ὑπέρ τῶν Ἱερῶν καί ὁσίων, ἀποκρούοντας μέ τήν πένα τους τήν πνευματική ἀλλοτρίωση. Σήμερα ὁ ἐκδυτικισμός τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἔχει ὀλοκληρωθεῖ σέ μεγάλο βαθμό καί ἔχει θεσμικά κατοχυρωθεῖ μέ τήν ἐνταξη πλέον στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση. Τό γεγονός αὐτό ἔχει μέν πολλά θετικά, ἀλλά καί κάποια ἀρνητικά στοιχεῖα πού πρέπει νά μᾶς προβληματίζουν καί νά μᾶς κάνουν ἐπιφυλακτικούς. Ἡ ἐκκοσμίκευση (secularization, laicisme) ἔχει ἔξιθελίσει ἀπό τήν δημόσια καί ἀτομική ζωή τίς παραδοσιακές ἀξίες καί τείνει νά χαθεῖ κάθε ἔννοια Ἱεροῦ καί ὁσίου, ἐνῶ ἥδη ἡ θρησκεία ἔχει μετατοπισθεῖ ἀπό τό κέντρο στό περιθώριο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Μέ αὐτά τά νέα μοντέρνα δεδομένα τό κοινωνικό σῶμα εἶναι σχεδόν βέβαιο ὅτι δέν διαθέτει πιά τά ἀναγκαῖα ἀντισώματα γιά νά ἀντιμετωπίσει τούς ἐπικίνδυνους πνευματικούς ίούς, πού προξενοῦν τήν ἀλλοίωση τῆς ἐθνοθρησκευτικῆς μας ἴδιο-

προσωπίας. "Ετσι καί ὁ πατριωτισμός ἔχει ξεπέσει ἀπό ἀπόλυτη ἀξία σέ σχετική καί κάποτε ἀπορί- πτεται ώς ἀναχρονισμός ή ἀπαράδεκτος ἐθνικισμός. Μετά τό 1821 ὅλες οἱ πολιτικές δυνάμεις μιλοῦσαν πάντοτε στό ὄνομα τοῦ πατριωτισμοῦ, ἔστω προσχηματικά. Γιά πρώτη φορά αὐτό τώρα δέν συμβαίνει. "Ετσι, δυστυχῶς, ὁ πατριωτισμός χαρίζεται σέ ἀκραίους ζηλωτές ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων καί ἀντιδημοκρατικῶν λύσεων καί ἐπιλογῶν. Οἱ ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος διδάσκουν. Ἡ σοβαρή σπουδή τῆς ἴστορίας μπορεῖ νά μᾶς φωτίσει καί νά μᾶς βοηθήσει νά ἀντιμετωπίσουμε τά πιεστικά προβλήματα τοῦ παρόντος καί τοῦ μέλλοντος, ἀρκεῖ νά τή θεωρήσουμε φύχραιμα χωρίς τούς παραμορφωτικούς φακούς πού η ἵντελλιγκέντσια τῶν ἐθελοδούλων ἀπαιτεῖ νά μᾶς ἐπιβάλλει.

||

||

||

||

‘Ο “Ελλην Λόγος σέ δυναμική συνάντηση μέ τή χριστιανική ἀποκάλυψη

Στήν κοσμογονική ἐποχή πού σημαδεύει τό τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καί τήν ἔναρξη τῆς ἴστορικῆς περιόδου τῶν λεγόμενων Μέσων Χρόνων, πραγματοποιήθηκε ἡ συνάντηση δύο τιτάνιων πνευματικῶν μεγεθῶν: τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως αὐτός διαμορφώθηκε στίς οἰκουμενικές διαστάσεις του κατά τούς ἀλεξανδρινούς χρόνους καί τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού ἔπειρνώντας τά δρια τοῦ ιουδαϊσμοῦ καί τῆς ἀρχικῆς γεωγραφικῆς κοιτίδας του, τῆς Παλαιστίνης. ἀπλώθηκε γρήγορα σάν πνευματική πυρκαϊά σέ ὅλο τόν τότε γνωστό κόσμο. Αὗτοί οἱ δύο παράγοντες κυρίως, Ἐλληνισμός καί Χριστιανισμός, ὑπό τήν αἰγίδα τῶν ρωμαϊκῶν θεσμῶν ἀπέδωσαν τελικά ὡς ἴστορικό καρπό «τόν ἔνδοξό μας βυζαντινισμό».

Θά ἦταν ἔξαιρετικά ἐπιπόλαιο καί βιαστικό ἄν ύποστηρίζαμε ὅτι ὁ Χριστιανισμός ὑπῆρξε σταθερά πολέμιος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἢ ὅτι ὁ Ἐλληνισμός ἀγκάλιασε ἐξ ἀρχῆς τόν Χριστιανισμό χωρίς